

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ PHILOSOPHY OF EDUCATION

УДК 37.035 : 141.78+930.85

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2025-22-99-18>

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ

ЛЕОНІД, БЕРЕЖНИЙ¹

Анотація

У статті досліджуються філософські аспекти морально-етичної складової національно-патріотичного виховання з урахуванням історичного контексту. Особливу увагу приділено дослідженню основних принципів та цінностей, які формують національно-патріотичну свідомість, а також аналіз впливу історичних подій на розвиток цих цінностей. Визначено категорії морально-етичних принципів національно-патріотичного виховання, таких як «справедливість», «відповідальність», «любов до ближнього», «солідарність», «повага до культурної спадщини», «повага до історичної пам'яті». Зазначено, що ці принципи насамперед ґрунтуються на філософських ідеях: аристотелівській концепції добродійності, кантівській етиці обов'язку, а також ідеї гуманізму та соціальної справедливості. Обґрунтовано вплив історичних подій на формування національно-патріотичних цінностей. Доведено, що історичні події, такі як війни, революції, соціальні зміни, залишають глибокий слід у свідомості народу і формують його моральні та етичні переконання. Зауважено, що національно-патріотичне виховання є невід'ємною частиною формування особистості в сучасному суспільстві і ґрунтується на морально-етичних принципах. Останні закладають основи для громадянської відповідальності та любові до Батьківщини. Мета дослідження полягає у виявленні історичних передумов морально-етичної складової національно-патріотичного виховання; аналізі основних етапів її розвитку в різні історичні періоди; визначенні ролі морально-етичних норм у формуванні патріотичної свідомості та їх впливу на сучасні освітньо-виховні процеси. У процесі дослідження історичного підґрунтя морально-етичної складової національно-патріотичного виховання використано комплекс методів: історико-генетичний, історико-порівняльний, теоретичного моделювання, аналізу й узагальнення наукових джерел, хронологічний метод та системний підхід. Зроблено висновок, що національно-патріотичне виховання, засноване на морально-етичних принципах, є ключовим елементом формування громадянської відповідальності і національної свідомості. Зазначено, що історичний контекст відіграє важливу роль у розвитку цих принципів, надаючи їм конкретну форму і зміст. У зв'язку з цим, аналіз філософських аспектів морально-етичної складової національно-патріотичного виховання дозволяє глибше зрозуміти їхню значущість та необхідність у сучасному суспільстві.

Ключові слова: патріотизм, нація, мораль, етика, історія.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Національно-патріотичне виховання є одним із найважливіших аспектів становлення особистості в сучасному суспільстві, а його морально-етичні елементи мають глибоке історичне підґрунтя, адже формуються впродовж багатьох століть під впливом культурних, релігійних та соціальних чинників.

Дослідження проблеми історичного підґрунтя морально-етичної складової національно-патріотичного виховання має значний науковий інтерес та розглядалося в філософії, історії, політології, психології, педагогіці тощо. Дослідження моральних і етичних основ національного вихо-

вання базуються на працях класичних філософів, таких як І. Кант, Г. Гегель, а також на працях українських мислителів (Г. Сковорода, П. Юркевич, Д. Чижевський). Вітчизняні та зарубіжні науковці (М. Грушевський, В. Липинський, І. Огієнко) аналізували морально-етичні традиції українського народу в контексті формування національної свідомості та патріотизму. Значний внесок у розробку концепції національно-патріотичного виховання зробили К. Ушинський, В. Сухомлинський, Г. Ващенко, які наголошували на важливості морального виховання через рідну мову, культуру, народні традиції. У працях Л. Виготського, С. Рубінштейна, Г. Костюка розглядається формування морально-етичних цінностей у дітей і молоді в процесі соціалізації.

В останні десятиліття активно розвиваються міждисциплінарні дослідження, які розглядають взаємозв'язок морально-етичних норм

¹ Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)
E-mail: beregnoygl@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-3047-160X>

і патріотичного виховання у контексті освітніх реформ та глобалізаційних процесів (праці О. Сухомлинської, Н. Ганнусенко, О. Пометун). Дослідження таких істориків, як Е. Геллнер (Геллнер, 2003), Б.Андерсон (Андерсон, 2001) та Е. Гобсбаума (Hobsbawm, 1996) задали орієнтир для подальших досліджень націоналізму. Варто підкреслити, що в XXI столітті національно-патріотичне виховання зазнає впливу глобалізаційних процесів, які дуже часто ставлять під загрозу збереження національних цінностей. Інформаційний простір, наповнений суперечливим та недостовірним контентом, пропаганда – усе це може формувати деформоване уявлення про історію, культуру та національні традиції. Так, німецький філософ Ю. Габермас зауважує, що глобалізація може вплинути на демократичні процеси та права людини, на соціальні структури та комунікацію.

Це дозволяє зробити висновок, що незважаючи на значні наукові доробки, це питання залишається актуальним у контексті сучасних викликів, таких як повномасштабні військові дії на території України, збереження національної ідентичності та вплив цифрового середовища на виховні процеси.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. В сучасних умовах національно-патріотичне виховання залишається одним із ключових аспектів формування світогляду молодого покоління. Проте багато філософських, морально-етичних історичних аспектів досі не отримали достатнього висвітлення. Насамперед це філософське осмислення моралі та етики в контексті національно-патріотичного виховання; вплив історичних традицій на формування моральних норм патріотизму; моральні дилеми патріотизму в сучасному суспільстві; роль морально-етичних цінностей у вихованні патріотичної свідомості. Означена стаття спрямована на більш глибоке осмислення цих аспектів, що дозволяє усвідомити значення морально-етичних принципів у формуванні патріотичної свідомості та розкрити їх історію. Національно-патріотичне виховання має глибоке історичне коріння: від цінностей Київської Русі до героїчних подвигів захисників сучасної України, на всіх етапах формувалися моральні орієнтири, які складають основу національної свідомості. Захист і розвиток цих цінностей у сучасних умовах є важливим завданням для формування гро-

мадянської свідомості та збереження національної ідентичності.

Методологія дослідження. Дослідження філософських аспектів морально-етичної складової національно-патріотичного виховання побудоване на основі комплексного підходу, що поєднує міждисциплінарний аналіз, філософську герменевтику, історико-філософський метод та аксіологічний підхід. В основі методології дослідження лежить онтологічний аналіз феномену патріотизму як соціально-етичної реальності, що існує в структурі суспільної свідомості. Гносеологічний підхід дозволяє виявити механізми формування морально-етичних норм у контексті патріотичного виховання, їх сприйняття та трансформації в історичному процесі.

Методи дослідження. У процесі дослідження історичного підґрунтя морально-етичної складової національно-патріотичного виховання використано комплекс методів, що забезпечують всебічний аналіз теми: *історико-генетичний метод* використано для виявлення витоків морально-етичних засад патріотичного виховання та простеження їхнього розвитку у різні історичні періоди. *Історико-порівняльний метод* застосовано для аналізу схожих і відмінних рис морального виховання в різні епохи та різних культурах. *Метод аналізу й узагальнення наукових джерел* – для вивчення наукових праць, що розкривають морально-етичний аспект національно-патріотичного виховання в історичному контексті. За допомогою *системного підходу* було розглянуто морально-етичну складову як цілісне явище, що включає філософські, педагогічні та соціокультурні аспекти. Основні тенденції розвитку морально-етичних цінностей у сучасній системі виховання було визначено за допомогою *методу теоретичного моделювання*. Застосування *хронологічного методу* дозволило встановити послідовність розвитку ідей морально-етичного виховання в історичному контексті.

Предметом дослідження є морально-етична складова національно-патріотичного виховання в історичному контексті та її вплив на становлення особистості. **Мета дослідження** полягає у виявленні історичних передумов морально-етичної складової національно-патріотичного виховання; аналізі основних етапів її розвитку в різні історичні періоди; визначенні ролі морально-етичних норм у формуванні патріотичної свідомості та їх впливу на сучасні освітньо-виховні процеси.

Мета роботи конкретизується у таких дослідницьких завданнях:

1. Виявити історичні, філософські та педагогічні основи морально-етичного виховання у процесі формування національної ідентичності.

2. Охарактеризувати ключові концепції морального та патріотичного виховання в українській традиції.

3. З'ясувати вплив культурних, релігійних і суспільних чинників на розвиток морально-етичних засад виховання.

4. Визначити особливості інтеграції морально-етичних норм у сучасні підходи до національно-патріотичного виховання.

5. Проаналізувати сучасні виклики та перспективи розвитку морально-етичної складової виховання в умовах глобалізаційних процесів.

Запропоновані завдання дозволять об'єктивно оцінити філософську складову історичних аспектів морально-етичного виховання та їх значення для сучасної освітньо-виховної практики.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Історично склалося, що українська нація завжди боролася за свободу та незалежність, спираючись на глибокі морально-етичні традиції. Основою цих традицій була християнська релігія, народні звичаї, література й мистецтво, які завжди виступали тим фундаментом, на якому виховувалась молодь. Вивчення цих аспектів дає нам чітке уявлення як формувалося національно-патріотичне виховання, що базувалося на морально етичних цінностях. Особливу роль традицій для життя людини підкреслював К. Ясперс, адже остання не є ізольованою, а належить певній спільноті. Ідентичність людини пов'язана з тими традиціями, які вона засвоює, що допомагає їй бути відповідальною як за своє майбутнє, так і спільноті в цілому (Jaspers).

Національно-патріотичне виховання ґрунтується не тільки на історичних фактах, державницьких ідеях чи культурній традиції, а й на моральних засадах. Етика патріотизму розуміє його гуманістичний характер, запобігає перетворенню його на радикальний націоналізм і формує свідомого та відповідального громадянина. Історія, як і патріотизм, є не лише відображенням минулого, а й результатом певних суспільних подій, які з часом змінюються. Подібно до інших соціальних явищ, історія також є об'єктом соціального конструювання. Вона не лише описує

минуле, а формується через певний наратив, який закладається суспільством, державними інституціями, освітньою системою, медіа та культурою. Так, місце істориків у формуванні націотворення визначає Ерік Гобсбаум у праці «Етнічність і націоналізм у сучасній Європі». На думку дослідника, існування нації неможливе без її історії, і саме історики створюють це минуле (Hobsbawm, 1996).

У цьому контексті патріотизм теж не є чимось одним та незмінним. Його зміст визначається певними історичними умовами. Так, у добу національних держав XIX століття, патріотизм означав готовність захистити незалежність своєї країни. Вже в XX столітті, з появою тоталітарних режимів, він часто набував примусового характеру та використовувався як інструмент ідеології. У XXI столітті патріотизм стає складнішим явищем – він може бути як захистом демократичних цінностей, так і формою протесту. Патріотизм – це не тільки почуття, а й етична чеснота, що базується на таких моральних категоріях, як справедливість, гідність, самопожертва, обов'язок. Виховання патріота має формувати його здатність до етичного вибору.

У давньогрецького філософа Платона поняття «*арете*» має особливе значення і часто перекладається як доблесть або добродієність (Платон, 2008). Це поняття свідчить про досконалість людини, досягнення нею найвищих моральних якостей. Для Платона «*арете*» означає стан гармонії між розумом духом і тілом. Він розглядає досконалість не тільки фізичну або моральну, але й також інтелектуальну та духовну. Для філософа «*арете*» є основою щасливого і справедливого суспільства. Арістотель в «Нікомаховій етиці» (Арістотель, 2002) розглядає питання доблесті та служіння суспільному благу: людина досягає справжнього щастя, коли діє на користь інших і робить внесок у суспільне благо. Арістотель розуміє *доблесть* як ключ до досягнення гармонії між особистим щастям та благом спільноти.

Морально-етичні цінності українського народу беруть свій початок у давніх традиціях, що сягають часів Київської Русі. Одним із вирішальних чинників формування цих цінностей стало християнство, яке принесло такі ідеали, як любов до ближнього, справедливість, милосердя та повага до людської гідності, які лягли в основу українського світогляду. Християнські свята, обряди та звичаї відповідали за формування моральних цінностей та активну участь у духовному житті громади. Одним із джерел цих цінностей були

традиції селянського побуту, що ґрунтувалася на принципах взаємодопомоги, справедливості та поваги до старших. Українська родина історично виконувала важливу роль у формуванні морально-етичних цінностей. Саме в сім'ї закладалися основи шанобливого ставлення до старших, любові до своєї землі та готовності за неї постояти. Важливою частиною родинного виховання були колискові пісні, у яких оспівувалося любов до рідної землі. Різдво та Великдень були не лише релігійними святами, але й символізували єдність родини, взаємоповагу, шану до предків та прагнення зберігати гармонію в колективі.

У середньовіччі Августин Блаженний обговорює у своїй праці християнську етику та мораль у контексті історії та суспільства. Він вважав, що справжня честь та моральність знайшли своє вираження через християнську віру та діяння. Однак, якраз в цю епоху в Європі з'являється кодекс лицарської честі, який згодом вплинув на поняття громадянської відповідальності. Релігія на той час не тільки формувала особисту мораль, але й закладала основи суспільних відносин. Так, за допомогою інтерпретації релігійного мистецтва (ікони, фрески, храми) можна визначити прояви культурного коду українців, який формував світогляд тогочасного суспільства.

Великі постаті, такі як княгиня Ольга та князь Володимир стали етичними та моральними орієнтирами. Їхні життя та вчинки слугували взірцем і трансливалися наступним поколінням через церковну освіту. У «Повісті минулих літ» є ідеї захисту рідної землі від ворогів, єдності князів і справедливого правління (Повість, 1989). Зародження патріотизму у цей час ґрунтувалося на розумінні єдності, культурної та релігійної спільності. «Руська Правда» – перший кодифікований закон Київської Русі. Цей документ закріпив не лише правові, а й моральні аспекти життя, сприяючи формуванню етичного кодексу в суспільстві. Особливий акцент робиться на захисті слабких, повазі до старших, обов'язках перед суспільством та сім'єю.

Християнство, прийняте на державному рівні за часів Володимира, стало джерелом духовного оновлення та вироблення нових моральних орієнтирів. Ці цінності передавалися в народних традиціях і стали основою для морального виховання. «Слово про закон і благодать» є показовим прикладом духовно-моральних відносин (Іларіон Київський, 1984). Ця праця закладала основи християнського ставлення до ближнього. У кон-

тексті постсекулярності цей текст розглядається не лише як релігійний твір, але як джерело, що відображає морально-етичні цінності та соціальні взаємини епохи. Постсекулярність допомагає знайти середину між релігійною та світською інтерпретацією подій. Це вкрай необхідно для аналізу конфліктних періодів, які були в той час, коли релігійні й світські ідеології перебували в протистоянні.

Козацька доба стала часом, коли морально-етичні цінності українців набули нових характеристик, пов'язаних із боротьбою за свободу та незалежність. Козацтво стало уособленням патріотизму, шляхетності, мужності та відданості ідеалам. Козацькі літописи заповіти та думи відображають високі моральні стандарти, яких дотримувалися козаки. Запорізьку Січ ще часто називають козацькою республікою, яка функціонувала за принципами колективної відповідальності та рівності. Козацький кодекс честі став основою морального виховання, наголошуючи на потребі захищати віру, землю та козацькі традиції. У цьому кодексі були такі принципи, як відданість Батьківщині, милосердя, відвага, вірність друзям та товаришам. Пісні та думи про героїчні подвиги козаків (думи про Байду-Вишневецького чи то про Івана Сірка) формували в тогочасній молоді образи національних героїв, постаті яких ставали зразками для наслідування, укріплюючи почуття патріотизму. Так козацькі звичаї підкреслюють важливість побратимства взаємодопомоги, честі та гідності. Козацькими традиціями займався відомий український історик та філософ Михайло Грушевський, який багато уваги приділив духовній культурі та моральним цінностям українців. У постсекулярному контексті боротьба козаків за свободу розглядається як поєднання релігійних мотивів світських прагнень до політичної незалежності. Ці цінності передавалися з покоління в покоління та лягли в основу національно-патріотичного виховання.

В епоху просвітництва Жан-Жак Руссо досліджував патріотизм як важливий аспект суспільного життя. Він стверджував, що патріотизм є важливим елементом морального виховання та основою для створення справедливого суспільства. На його думку, громадяни повинні бути патріотами, щоб піклуватися про загальне благо та дотримуватися соціального договору.

Відомий німецький філософ Імануїл Кант не писав саме про патріотизм, але в його праці «Критика практичного розуму» міститься багато

ідей, які можна співвіднести до теми патріотизму. Філософ досліджує питання моральної філософії та робить висновок, що саме моральні принципи повинні бути керовані категоричним імперативом, який постає універсальним та безумовним законом.

Відомий німецький філософ-гуманіст Й.-Г. Гердер вважав, що кожна нація має свій унікальний народний дух (*Volksgeist*), який визначає її культуру, мову та історію. Філософ наголошував на важливості збереження та розвитку національних традицій для створення справедливого та гармонійного суспільства. Так, наприкінці XIX століття французький історик Ернест Ренан зазначав, що лише людина має право визначити, до якої нації вона належить (Ренан, 2000). Теорія Ренана стала популярною в соціальних і гуманітарних науках.

Національно-культурне відродження України в XIX столітті спричинило виступило рушійною силою для національно-патріотичного виховання. Під впливом романтизму та ідей європейського відродження українська інтелігенція активно пропагувала ідеї самостійності та національної єдності. Тарас Шевченко став ключовою постаттю цього періоду; його твори виховували у читачів любов до рідного краю та бажання відновити історичну справедливість. Саме Шевченко вживає термін Україна, а його поезії («Кавказ», «Заповіт» тощо) спонукали до боротьби за свободу. У цей час активно діяли Просвіти – організації, які займалися популяризацією національної культури та освіти, а їхня діяльність сприяла поширенню знання про історію України та формуванню патріотичних почуттів у населення право та лівобережжя. Такі видатні постаті, як Григорій Сковорода, Іван Котляревський, Тарас Шевченко, Іван Франко, Олена Пчілка, Леся Українка відстоювали ідеали честі й гідності, любові до Батьківщини та боротьби за свободу в різних імперіях, але за єдину країну, а їхні твори стали важливим джерелом національно-патріотичного виховання, спрямованого на збереження національної ідентичності через культурну діяльність.

За часів комуністичної влади національно-патріотичне виховання зазнавало неабияких утисків. Комуністична пропаганда передбачала інтеграцію української ідентичності в загально-радянську, проте навіть за таких важких умов українські діячі культури та дисиденти продовжували не тільки зберігати, а й популяризувати національні цінності. Це такі відомі українці,

як Левко Лукьяненко, Василь Стус, Іван Дзюба, Василь Симоненко, Ліна Костенко та інші, які у своїх творах і діяльності акцентували на важливості свободи права нації на самовизначення та збереження культурної спадщини.

Сьогодні Україна перебуває на етапі відродження національно-патріотичних ідеалів. Це допомагає досліджувати не лише політичні та економічні аспекти, але й духовний вимір, пов'язаний із збереженням національної гідності. З проголошенням незалежності України у 1991 році питання національно-патріотичного виховання набуло нового значення: національна ідея стала основою формування державної політики у сфері освіти та культури. Освітні програми з вивчення історії України, української літератури, спрямовані на формування патріотичних почуттів у молоді, визначило основні напрямки цієї роботи, таких як виховання у молоді любові до Батьківщини, поваги до її історії, традицій та культури. У час пономаштабного вторгнення морально-етична складова освіти стає вкрай важливим елементом навчально-виховного процесу, актуалізуючи такі цінності, як жертвовність, віра у справедливість, любов до Батьківщини. Сьогодні одним із таких законодавчих актів є Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (Закон України).

Отже, війна не лише змінила політичний курс нашої країни, а також посилила увагу до патріотичного виховання, де особливого значення набуває виховання молоді у душі любові до рідної землі, поваги до державних символів і розуміння важливості національної ідентичності. Активна участь громадських організацій у патріотичному вихованні сприяє залученню молоді до соціальних ініціатив. Волонтерський рух, особливо під час війни, став потужним прикладом моральної відповідальності та громадянської активності. Наші військові добровольці та волонтери стали зразками мужності й самовідданості для молодого покоління. У національній культурі з'явилося багато творів присвячених сучасним подіям (книги, кінострічки, музичні твори), які виконують не лише виховну, а й консолідуючу роль, зміцнюючи моральний дух суспільства.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, патріотизм є не лише емоційним почуттям, а й етичним імперативом, що формує відповідаль-

ність перед суспільством та державою. Він проявляється через повагу до історичної спадщини, активну громадянську позицію, готовність захистити національні інтереси. Особлива роль відводиться моральному вихованню молоді, що закладає основи чесності, справедливості та відповідальності як ключових чеснот патріота. Сучасний український патріотизм значною мірою був переосмислений після Революції Гідності та під час російської агресії, що ще раз доводить, що національна ідентичність – це не щось застигле, а динамічний процес. Захисники України, волонтерський рух та активна громадянська позиція молоді зміцнили морально-етичну основу патріотизму. Їхні дії стали прикладом самопожертви мужності та відданості національним ідеалам.

Сучасне національно-патріотичне виховання постійно стикається з новими викликами, наприклад, Інтернет-простір, вплив іноземних культур, слабка обізнаність молоді і відсутність інтересу до історії України. Історичний досвід боротьби за незалежність та героїзм минулих і сучасних поколінь може стати потужною рушійною силою для

подолання цих викликів. Християнські традиції, козацький дух свободи, творчість видатних діячів таких, як Тарас Шевченко та Григорій Сковорода створили неабияку базу для виховання молодого покоління в дусі патріотизму. Сучасність диктує все нові та нові виклики які вимагають адаптації виховних підходів до глобалізаційних тенденцій та інформаційних загроз війни (Романюк, Мафтин). У цьому контексті велика роль належить сім'ї освітнім установам громадським організаціям та культурі які формують стійкі морально-етичні цінності молоді.

Національно-патріотичне виховання, яке спирається на історичний досвід і культурну спадщину, має залишатися пріоритетом в українському суспільстві. Його подальший розвиток сприятиме не лише вихованню свідомих громадян, а й зміцненню незалежності та суверенітету України. Патріотизм може бути різним: від сліпої відданості до усвідомленої любові до Батьківщини. Головне – пам'ятати, що патріотизм не означає догматичної віри у державі, а радше відповідальність за її майбутнє та прагнення

Список використаних джерел

- Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ji06469g?an=2>
- Аристотель. Нікомахова етика / Пер. з давньогрец. В. Ставнюк. Київ : «Аквілон-Плюс», 2002. 480 с.
- Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму/ Пер. з англ. В. Морозова. Київ : Критика, 2001. 272. с.9.
- Гелнер Е. Нації та націоналізм; Націоналізм / Пер. з англ. Київ : Таксон, 2003. 300. с.10.
- Лларіон Київський. Слово о законе и благодати / Підгот. тексту та коментарі А. М. Молдована. Київ : Наукова думка, 1984. 240 с.
- Платон. Діалоги / Передм. В. В. Шкода, Г. М. Куц; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Харків: Фоліо, 2008, 349 с.
- Повість минулих літ / Пер. Л. Махновець. Київ : Либідь, 1989. 591 с.
- Ренан Е. Що таке нація? *Націоналізм. Антологія*. Київ: Смолоскип, 2000. С. 107–120.
- Романюк С., Мафтин Л. Національно-патріотичне виховання в умовах викликів сучасності. URL: https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8666/Romanyuk%2C%20Maftyn_stattiakonf.pdf?isAllowed=y&sequence=1&utm_source=chatgpt.com
- Hobsbawm E. J. Ethnicity and nationalism in Europe today. *Mapping the nation*. London: Verso, 1996. P. 255–266.
- Jaspers K. Vom Ursprung und Ziel der Geschichte. *Gesamtausgabe, Abt. I: Werke, Bd. 10* / Hrsg. von K. Salamun. Basel: Schwabe Verlag, 2017. 284 s.

References

- Law of Ukraine "On the Basic Principles of State Policy in the Sphere of Promoting Ukrainian National and Civic Identity". URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ji06469g?an=2>
- Aristotle (2002). *Nicomachean Ethics*. Translated from Ancient Greek by Viktor Stavniuk. Kyiv: *Akvilon-Plus*. 48.
- Anderson, B. (2003). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Translated from English by V. Morozova. Kyiv: *Krytyka*. 272.
- Gellner, E. (2003). *Nations and Nationalism; Nationalism* / transl. from English. Kyiv: *Takson*. 300.
- Hilarion of Kyiv. (1984). *Sermon on Law and Grace* / Prepared text and commentary by A. M. Moldovan. Kyiv: *Naukova Dumka*, 240.

Platon. (2008). *Dialogues / Preface* by V. V. Shkoda, H. M. Kuts; Institute of Literature named after T. H. Shevchenko, National Academy of Sciences of Ukraine. Kharkiv: *Folio*. 349.

The Tale of Bygone Years. (1989) / Translated by L. Makhnovets. Kyiv: Lybid. 591.

Renan, E. (2000). What Is a Nation? *Nationalism. Anthology*. Kyiv: *Smoloskyp*. 107–120.

Romanyuk S., Maftyn L. National-patriotic education in the context of modern challenges. URL: https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8666/Romanyuk%2C%20Maftyn_stattiakonf.pdf?isAllowed=y&sequence=1&utm_source=chatgpt.com

Hobsbawm, E. J. (1996). Ethnicity and nationalism in Europe today. *Mapping the nation*. London: *Verso*. 255–266.

Jaspers, K. (2017). Vom Ursprung und Ziel der Geschichte. *Gesamtausgabe, Abt. I: Werke, Bd. 10 / Hrsg. von K. Salamun*. Basel: *Schwabe Verlag*. 284.

LEONID, BEREZHNY – PhD student at the Department of Philosophy,
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine.

E-mail: beregnoygl@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-3047-160X>

PHILOSOPHICAL ASPECTS OF THE MORAL AND ETHICAL COMPONENT OF NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION: HISTORICAL CONTEXT

Abstract

The article explores the philosophical aspects of the moral and ethical component of national-patriotic education, considering the historical context. Particular attention is paid to the study of the main principles and values that shape national-patriotic consciousness, as well as the analysis of the influence of historical events on the development of these values. Categories of moral and ethical principles of national-patriotic education such as "justice," "responsibility," "love for one's neighbor," "solidarity," "respect for cultural heritage," and "respect for historical memory" are identified. It is noted that these principles are primarily based on philosophical ideas: Aristotle's concept of virtue, Kantian ethics of duty, as well as the ideas of humanism and social justice. The influence of historical events on the formation of national-patriotic values is substantiated. It is proven that historical events, such as wars, revolutions, and social changes, leave a deep mark on the consciousness of the people and shape their moral and ethical beliefs. It is noted that national-patriotic education is an integral part of personality development in modern society and is based on moral and ethical principles. These principles lay the foundations for civic responsibility and love for the Motherland. The purpose of the study is to identify the historical prerequisites for the moral and ethical component of national-patriotic education; analyze the main stages of its development in different historical periods; and determine the role of moral and ethical norms in shaping patriotic consciousness and their impact on modern educational processes. In the course of researching the historical background of the moral and ethical component of national-patriotic education, a comprehensive set of methods was used: the historical-genetic method, the historical-comparative method, theoretical modeling, analysis and synthesis of scientific sources, the chronological method, and the systematic approach. The conclusion is drawn that national-patriotic education, based on moral and ethical principles, is a key element in forming civic responsibility and national consciousness. It is noted that the historical context plays an important role in the development of these principles, giving them specific form and content. In this regard, the analysis of the philosophical aspects of the moral and ethical component of national-patriotic education allows for a deeper understanding of their significance and necessity in modern society.

Key words: patriotism, nation, morality, ethics, history.

© The Authors(s) 2025

This is an open access article under

The Creative Commons CC BY license

Received date 06.11.2024

Accepted date 16.12.2024

Published date 06. 01.2025

How to cite: Леонід, Бережний. Філософські аспекти морально–етичної складової національно–патріотичного виховання: історичний контекст. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2025. 22 (99). P. 169–175.*

doi <https://doi.org/10.32782/hst-2025-22-99-18>